

МОТИВАЦІЯ НАВЧАННЯ УЧНІВ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ

Стаття присвячена розгляду поняття мотивація навчання та визначення її важливості в педагогічному процесі. Мотивація до навчання – одна із головних умов реалізації навчально-виховного процесу. Вона не тільки сприяє розвитку інтелекту, але і є рушійною силою удосконалення особистості в цілому. Формування мотивації в учнів до навчально-пізнавальної діяльності є однією з головних проблем сучасної школи. Її актуальність обумовлена оновленням змісту навчання, постановою завдань формування у школярів прийомів самостійного набуття знань, пізнавальних інтересів, життєвих компетенцій, активної життєвої позиції, здійснення в єдності ідейно-політичного, трудового, морального виховання учнів, введенням профільного навчання у старших класах.

Ключові слова: мотивація, навчання, мотив, навчально-виховний процес.

Актуальність дослідження. Проблема формування мотивації навчання завжди була актуальною в психолого-педагогічній літературі. Як відомо, зміст навчання, його значущість для школяра є підґрунтям мотиваційної сфери. Від змісту навчання залежить спрямованість учня, тобто мотиви навчання. Перед сучасним викладачем передусім стоїть завдання задіяти в навчанні таких ресурсів, які пробуджуватимуть і підтримуватимуть в учнів інтерес до пізнання нового. У цих умовах важливого значення набуває мотивація як важливий компонент освіти. Від мотивації учня залежить його успішність, глибина й міцність знань, бажання і здатність навчатися протягом усього життя. А це важливо, адже, згідно із сучасними дослідженнями, результати діяльності людини тільки на 20% залежать від інтелекту, а на 70-80% – від мотивації.

Мета статті – теоретично обґрунтувати важливість та особливості формування позитивної мотивації навчання учнів.

Аналіз публікацій та виклад матеріалу. Психологією, дидактикою, методикою нагромаджено досить великий матеріал, який безпосередньо або опосередковано стосується проблем мотивації навчання учнів. Аналіз цих праць дає змогу вважати що процес навчання полягає не тільки в передаванні знань учителем і опануванні їх учнями, а й вимагає активної зацікавленості учнів до набуття знань.

Мотивація – це інтереси, потреби, прагнення, емоції, переконання, ідеали, установки, які спонукають учня до діяльності. Мотивація сприяє появі в учня навчальної ініціативи й любові до навчання, спонукає його діяти з максимальною енергією в різних навчальних ситуаціях.

Існує кілька теорій мотивації діяльності людини, але для викладача важливо одне: опанування способами створення на уроці такого навчального середовища, у якому б учні відчували внутрішню потребу вчитися. Це може бути за умови, коли учень самостійно ставить перед собою цілі й докладає зусилля для їхнього досягнення. Мотив навчання – це спрямованість учня на різні сторони навчальної діяльності.

Навчальна мотивація – це загальна назва процесів, методів, засобів спонукання учнів до продуктивної пізнавальної діяльності, активного засвоєння знань, що залежить від рівня сформованості мотивації учіння школярів; це бажання, прагнення вчитися. Оскільки особистісно зорієнтоване навчання ґрунтується на положенні, що учень засвоює лише особистісно значущі поняття, то проблема формування мотивації учіння сьогодні є дуже актуальною [2].

Особливості формування позитивної мотивації як фактора успіху навчальної діяльності школярів необхідно враховувати кожному вчителю, якщо він хоче працювати відповідно до нової філософії освіти, що розглядає учня як суб'єкт процесу навчання.

Отож, існують такі шляхи мотивації навчання учнів, як зацікавити учня в засвоєнні нових дій і понять через зв'язок їх з уже засвоєними; через стимулювання потреби в орієнтуванні, новизні; підтримувати новизну на всіх етапах навчання. Чим вищим є рівень мотивації, чим більше чинників спонукають дитину до діяльності, тим більших результатів вона може досягти.

Розрізняють поняття внутрішньої та зовнішньої мотивації навчання. Для зовнішньої характерним є стимул навчання, тобто засіб, який спонукає учня до посиленої діяльності, своєрідний зовнішній поштовх, а для внутрішньої є мотив – усвідомлене внутрішнє спонукання до дії. Яка ж мотивація до навчання є кращою? Зовнішня базується на таких методах: заохочення, покарання, похвала, нав'язування мети, ситуація змагання, призначення терміну закінчення діяльності, тобто спонукання до дії без усвідомленого бажання учня. Внутрішня мотивація передбачає потребу в інформації та активності, підвищення впевненості та незалежності від зовнішніх факторів, прагнення майстерності, прагнення бути кращим. Отож, можна зробити висновок, що внутрішня мотивація є кращою до навчання і саме вона формує ті здібності, які необхідні учню у подальшому навчанні та житті. Умови зростання

внутрішньої мотивації це: аналіз і порівняння учнем своїх особистісних результатів та досягнень; новизна і непередбачуваність навчальних завдань; регулювання рівня складності завдань; наявність вибору. Внутрішні навчальні мотиви мають ряд переваг у порівнянні із зовнішніми, тому вчитель має звертатися до таких методів мотивації навчання, які формують саме такі мотиви. Таким чином виникає інтерес до процесу навчання, підвищується самоповага учня, його самооцінка, виникає емоційне задоволення від виконання завдання.

Термін «мотивація» широко використовується у тих галузях психології, що досліджують причини та механізми цілеспрямованої поведінки людини у тісному зв'язку із здібностями, знаннями й навичками та їхню роль у забезпеченні успіху в діяльності, продуктивність якої визначається певною спрямованістю та змістом мотивів.

Мотив – це те, що спонукає людину до дії, заради чого вона її здійснює. Цим терміном позначають низку факторів, що збуджують активність індивіда через його інтерес, цільові настанови, емоції, потреби, серед яких слід визначити такі: потреба у пізнанні; потреба у самовираженні, реалізація якої ґрунтується на знаннях, уміннях, навичках; потреба у самооцінюванні: порівняння себе з іншими та прагнення до самовдосконалення; потреба у соціальних зв'язках; потреба у безпеці: прагнення до стабільності й самозахисту; фізіологічні потреби. Перші чотири види потреб – основа для планування вчителем пізнавальної діяльності суб'єктів навчання з обов'язковим урахуванням позитивної мотивації учнів.

Слід уточнити поняття «учіння» в контексті досліджуваного питання. Учіння – це цілеспрямований процес, опанування певних навичок і вмінь на основі активної діяльності самого учня в єдності з поступовим набуттям теоретичного і практичного досвіду через навчальні дії, самоконтроль та адекватну мотивацію [7].

Мотивація учня – глибоко особистісне та індивідуальне поняття. Особливість цих мотивів полягає у тому, що вони безпосередньо пов'язані зі змістом та особистісною значущістю діяльності; якщо змінюється мотив, заради якого учень вчиться, то це принципово перебудовує і зміст його навчальної діяльності.

Найважливішим зовнішнім та внутрішнім мотивом навчально-пізнавальної діяльності є: пізнавальний інтерес до нового, невідомого; мотив «саморозвиток»: бажання якомога більше знати та вміти, розвивати свій розум, підвищувати культурний рівень; мотив «досягнення»: бажання отримати гарні результати своєї діяльності; мотив «професійно-життєве визначення»: прагнення досягти вершин у майбутній професії; комунікативний мотив: бажання спілкуватися, співпрацювати, взаємодіяти; емоційний мотив; зовнішній мотив, пов'язаний з отриманням винагороди, схвалення від інших людей; мотив «позиція»: громадянська відповідальність за справу, почуття обов'язку [4].

Отже, мотив – це реальне спонукання, що змушує людину діяти у певній життєвій ситуації і за певних умов. Під поняттям навчальна мотивація розуміють сукупність зазначених зовнішніх і внутрішніх мотивів, що визначають ставлення учня до самого себе як до суб'єкта учіння та до оточення, яке організовує й реалізує цю діяльність; процесів, методів, засобів спонукання учнів до продуктивної пізнавальної діяльності, активного засвоєння змісту освіти.

Вивчення мотивації та її формування полягає у вихованні мотиваційної сфери особистості учня, виявленні її реального рівня і можливих перспектив. Цей процес є цілеспрямованим, якщо вчитель періодично порівнює отримані протягом певного часу результати роботи з певного напрямку з тим рівнем, що передував формуванню [5].

Навчальна мотивація визначається такими специфічними для цієї діяльності факторами, як самою освітньою системою; освітнім закладом, де здійснюється навчальна діяльність; організацією освітнього процесу; суб'єктними особливостями школяра (вік, стать, інтелектуальний розвиток, здібності, самооцінка, взаємодія з іншими учнями); суб'єктними особливостями педагога, насамперед, системою його ставлення до учня; специфікою його навчального предмета [6].

Навчальна мотивація має п'ять рівнів. Перший: високий рівень шкільної мотивації та навчальної діяльності; у таких учнів добре (в окремих випадках навіть дуже добре) розвинений пізнавальний мотив, прагнення якнайуспішніше виконувати не тільки всі запропоновані завдання, а й шкільні вимоги та вказівки вчителя; це сумління й відповідальні учні, які сильно переживають свої невдачі, що іноді мають місце. Другий: достатня шкільна мотивація; учні задовільно можуть упоратися з навчальною діяльністю, мають пізнавальний інтерес; порівняно з учнями першого рівня спокійніше ставляться до незадовільних оцінок, відзначаються нестабільною увагою, зниженням та підвищенням у налаштованості до навчання (від активної позиції до пасивної); цей рівень мотивації є середньою нормою. Третій: позитивне ставлення до школи, але школа приваблює таких учнів здебільшого поза навчальною діяльністю; вони досить добре почуваються у школі, із задоволенням спілкуються з друзями, з учителями; їм подобається бути учнями, мати гарний портфель, ручку, пенал, зошити; пізнавальні мотиви в них сформовані недостатньо, і тому навчальний процес їх приваблює незначною мірою. Четвертий рівень це низька шкільна мотивація; такі учні відвідують школу неохоче, виявляють бажання пропускати заняття; на уроках часто займаються сторонніми справами, іграми; мають проблеми у навчальній діяльності, важко адаптуються до школи. П'ятий рівень характеризується негативним ставленням до школи, шкільною дезадаптацією; такі учні мають не тільки труднощі у навчанні, а й проблеми у спілкуванні з однокласниками, вчителями; школа не рідко сприймається ними як вороже середовище; в окремих

випадках деякі з них можуть виявляти агресію, відмовлятися виконувати завдання, дотримуватися тих певних норм і правил; часто у таких учнів спостерігаються нервово-психічні порушення [6].

Мотивація навчання має багато аспектів, що змінюються та по-новому взаємодіють один з одним: суспільні ідеали, зміст навчання, його мотиви, мета, емоції, інтереси тощо. Тому становлення мотивації – це не просто збільшення позитивного чи негативного ставлення до навчання, а й ускладнення структури мотиваційної сфери та спонукань, що є частиною, встановлення нових, більш зрілих, іноді суперечливих, відносин між ними. Зазвичай аспекти мотиваційної сфери, як і складні діалектичні взаємини між ними, мають стати об'єктом керування вчителя.

Висновки. Позитивна мотивація навчання має багато аспектів що змінюються та по-новому взаємодіють один з одним: суспільні ідеали, зміст навчання його мотиви, мета емоції, інтереси. Тому формування позитивної мотивації навчання – це не просто збільшення позитивного чи негативного ставлення до навчання, а й ускладнення структури мотиваційної сфери та спонукань, що є частиною встановлених нових, більш зрілих, іноді суперечливих, відносин між ними.

Використані джерела

1. Алексеев В.Е. Организация технического творчества учащихся / Виктор Егорович Алексеев. – М. : Высшая школа, 1984. – 46 с.
2. Баранова А.Г. Воспитание у учащихся творческого отношения к труду / Анастасия Григорьевна Баранова. – М. : «Просвещение», 1990. – 205 с. Життєва компетентність особистості: Наук.-метод. посібник // За ред. Л.В. Сохань, І.Г. Єрмакова, Г.М. Несен. – К.: Богдана, 2003. – 520 с.
3. Иванова Т.Ф. К вопросу о формировании мотивов трудовой деятельности школьников / Т.Ф. Иванова // Оценка эффективности образовательных технологий: Тез. докл. 2-й Всероссийской науч.-практ. конф. Ч. II. – Славянск. 2000. – С. 95 – 96.
4. Нестеров А.И. О трудовом воспитании в школьном возрасте / А.И. Нестеров // Оценка эффективности образовательных технологий: Тез. докл. 2-й Всероссийской науч.-практ. конф. Ч. II. – Славянск. 2000. – С. 102 – 104.
5. Толызина Ю.В. Педагогика / Юлия Викторовна Толызина. – М. : Лик, 2003. – 450 с.
6. Ярош С.И. Трудовое обучение: современная специфика / С.И. Ярош // Школьный учитель. – 2001. – № 11. – С. 21 – 23.

Nedeliyik A., Mazurenko S.

MOTIVATION IN EDUCATION AS AN IMPORTANT PART OF PEDAGOGICAL PROCESS

The article is dedicated to the motivation in teaching and the importance of it in pedagogical process. Motivation in education is one of the most important conditions in realization of educational and upbringing process. Motivation not only influences the development of intelligence, but also is the moving force for the improving of personality in general. Forming of motivation of pupil to the educational and discovering activity is the one of the most important question of modern school. Its valuable place in education is ruled by the changes in the content of school teaching, by setting tasks of forming pupil's skills of independent getting of knowledge, discovering interests, qualities of life, active life position, realization of upbringing of harmonic person including all individual sides of pupil's personality: moral, creative, respect of labor and aspiration for developing.

Motivation in teaching is the general name for the process, methods, ways of stimulation of pupils to productive learning activities, creative getting knowledge, that depends on the level of forming of pupil's motivation, it is the wish and desire of learning. Individually oriented teaching and education is based on a statement that pupil is mastering knowledge that is important personally for him, that is why the question of forming motivation is very important nowadays. The specialties of forming positive motivation as a factor of success of learning activity of pupils are needed to be taken into account by teachers if they want to work according to the new philosophy of education, that consider pupil as a main subject of education.

The term «motivation» is widely used in that branches of psychology, that investigate causes and mechanisms of determined behavior of a person in a close connection to its abilities, knowledge's and skills and their role in receiving success in activities productiveness of which is based on a content and aims of motives. Motivation of learning has a lot of aspects, which are changing and work with each other in a new ways: social ideals, content of education, its motives, aims, emotions, interests and so on. That is why the forming of motivation is not only the increasing of positive attitude to the process of education, but also is the complication of the structure of the motivation sphere and stimulations, that are parts of new, mature, sometimes debatable relations between them. Usually the aspects of motivation sphere, as the complicate, didactic relations between them must become the object of teacher's management.

Key words: motivation, education, motive, needs, educational activity.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2017 р.